

також власне історична школа. Німецьке життя мусило знову свіжо пробитися зі своїх засипаних тасмничих коренів, де вічне старе й нове знову прийшло до визнання й пошесті. Однак, тому що обидві партії вирости, не заторкуючи одна одну, то при такому ударі й контрударі пізніше вся справа набрала діагонального напрямку. З обох розгалужених елементів виникло дивним чином скомпоноване модерне батьківщинство – уявна Німеччина, яка не була ні насправді розумною, ні насправді історичною.

Гайнріх Стефенс

НАЦІОНАЛ-ЕНТУЗІАЗМ

Мені так бракувало розмаїтого, глибоко духовного хвилювання, але це повинне було стати ще більшим, відрізняючись в інший спосіб. Політичні відносини цього знаменного часу так різноманітно протистоять одна одній, з усіх боків висвітлені, що іноземний учений, який досі жив лише для своєї науки і трохи турбувався про політику, довідувався, що могло бути лише те, що знав увесь світ, і то без будь-якої цінності. Але це був справді великий час, це була свіжа ранішня зоря могутнього переконання, яка, хоча захоплена страшною долею, мусила знову зайти, але лише, щоб після довгого випробування очищеною відродитися для визволення народів і для заснування нового, ще в перших паростках осягненого часу.

У колах, в яких я жив, проявився націонал-ентузіазм, він виник наче із найчистіших джерел. Я, як іноземець, трактував відносини Німеччини з Францією із загальної точки зору, хоча трохи був знайомий із дипломатичними переговорами, проте результати завжди сприймав із постійним страхом, не був, як тільки небезпека наближалася до Прусії, сповнений надії, як були сповнені багато моїх друзів, але чітко в моїй уяві не було загрозливих обставин. Чи вдасться прусакам протриматися ще декілька років, мені не було ясно, і активна дійсність, в якій я жив, була такою безхмарною, що смутно загрозливе майбутнє для мене темніло. Моя ненависть проти напрямку, в якому Франція духовно формувалася і політично розвивала свою могутність, загрожуючи знищенням всієї німецької національності, була висловлена в якнайрішучіший спосіб. Що мені здавалося найвищим значенням Німеччини, що мене привело сюди з моєї батьківщини, могутній порив мого найпотасмнішого життя, те внутрішньо зненавиджене Францією, зовнішньо поборюється. Скарб, який я охороняв, для мене був святиною; паростки, які я хотів розвивати, несли, на моє переконання, в собі передбачення історичного майбутнього. Воно було, як я з рішучістю передбачав, невідоме загрожуючим ворогам за внутрішнім значенням і приховане; те тасмне передчуття духовної могутності було чітким, воно цінувалось якнайвище, однак вважалося

чимось другорядним і тільки так допускалося, пронизувало Французьку революцію, і його вони знищували, у Німеччині хотіли розтоптати, однак воно було якраз моєю святинею. Цю ненависть проти французького народу я не приховував, я виявляв її не лише в розмовах, а й у моїх доповідях, сильно, навіть однобоко. Мені слід було це робити, плекати її і духовним порухом озброювати масу проти ворога. Така маса приділяла надто мало уваги політичним відносинам. Сама боротьба була ще більше внутрішня, ніж зовнішня; згідно з тогочасним становищем це було переконання, що хотіло побороти могутність, яку утверджував ворог у нашому внутрішньому найпотаємнішому світі. Вона не знала, як німецька література, жодної відмінності між державами, вона необхідно була загальнонімецька, а не пруська. Тому пруська держава здавалася мені священною батьківщиною, вона сама мусила рятуватися в небезпеці, мені повинно було стати зрозумілим, що моя святиня пов'язана з її порятунком. А як це могло залишатися для мене таємним? Вже перед нашим від'їздом у Берлін через розмову з Шляйермахером я був у такий спосіб схилений на бік Прусії, і одухотворення, що мене охопило в Берліні, утвердило моє переконання назавжди.

Весняні дні були якнайвиразніше ясні й пречудові, дерева на вулиці Під липами розпускали свою першу зелень, тут в обідні години збиралися найвидатніші чоловіки. Коли спільний рух панує у благородних серцях, коли оте, що досі виділяло сім'ї й окремі кола, відтіснене стало могутнім загальним інтересом, тоді падають бар'єри, якими ми розділялися й здавалися чужими одне одному, звиряєшся тому, з ким раніше не був знайомий. Я вітався серед збуджено гуляючих чоловіків, яких я ледве мимохідь бачив у товариствах, і вони радо зустрічали мене, наче ми були давні друзі.

Становище Прусії було дивним; ГанOVER окупований пруськими військами; ганOVERці ненавиділи прусаків під тим поглядом ще жорстокіше, ніж французів, бо у них не просто квартирували солдати, а ворожа армія з проникаючими у найбільш потаємні історичні стосунки адміністраторами. Очікували розв'язання війни Англією; Росія сердилася; безпомічна Австрія у своїй небезпечній боротьбі покинута Прусією, була озлоблена; держава видавалася неминуче проданою Франції. І саме в цей момент проявила активність ота сила, яка була призначена подолати Францію і перемогти. Все, що в Прусії було шляхетне й духовно вишукане, відразу виявилось якнайтісніше пов'язаним з Англією, здавалося, що саме ця країна оголосить нам війну.

Якщо вузькі сімейні кола, в яких ми живемо й звідки пролягає наша життєва дорога, зумовлені й запевнені більшими державними відносинами, то зворушення в державі, її становище супроти інших держав творять силу, яка нас опановує; вона виступає як повеління історії і подібно

до закономірно незмінної вищої сили природи; але самі держави захоплюються такими відносинами, так що вони уподібнюються до наших власних, нечітких хитких рішень, що борються з невирішальними суперечностями, тоді вони неминуче втрачають вольовий натиск і вступають у вид довірливої близькості, і ми ще віримо, що це можна опанувати, що нас в такий спосіб, здається, внутрішньо охоплює.

Так сталося, що я вперше у своєму житті почав підозрювати, що я теж міг би бути покликаний до політичної діяльності. Досі я був, хоч і не байдужий до політичних відносин у Європі, і став на шлях якобінця, політичне переконання, як воно тепер сформувалося, само перебувало у внутрішньому зв'язку з моїми звичними науковими поглядами; але все було доктрина, принцип, теорія, майбутнє; про якусь політичну дійсність, яка повинна би покликати мене до діяльності, я досі не мав жодного уявлення.

А те, через що воно стало життєвим, був протест, який приховувався у становищі покликаної до боротьби держави і який доленосно виступив мені назустріч, як і багатьом. Сила, яку можна б назвати законодавчою, оскільки вона виражала загально панівний настрій і була найбільш життєдайним джерелом одухотворення, ще тільки нуртувала, як джерела всередині, перекриті горами, що не мають жодного виходу. Це був воєнний національний настрій, наче життєвий принцип народу, що народжується. Та, на жаль, він проявився лише як законодавча на невизначене майбутнє, тепер відтісна сила; виконавське ще було відділене від неї. Хоча це був вирішальний, ризиковий, воєнний момент, не позбавлений також цієї виконавської сили, але вона ще була втиснута в форму, яка раніше була могутньою, а тепер втратила всі вищі значення; ця виконавська могутність була військово-гарнізонна, яка жила інвалідними спогадами минулого часу. Націонал-воєнний настрій, який не смів стати чітким, пробивався через зовнішній тиск все могутніше, все еластичніше, і розвивався в спокійній свідомості, тому що популярне воєнне почуття як мілітарне мусило ожитися й прориватися, коли держава повинна була відродитися із тепер віджилої форми у нову, життєздатну. Кожен справжній пруський громадянин почав тепер усвідомлювати, що всі вищі духовні та матеріальні інтереси пов'язані виключно з воєнним настроєм. Відтепер моєю, можу сказати, аксіомою мого громадянського життя було мені найсвятіше, що Німеччина у найвищому сенсі як така могла би бути врятована тільки через Пруську державу. Наважуся це сказати: відтепер не було жодного більш вірного пруського підданого, який був би більш готовий пожертвувати все своє буття державі, ніж я. Можна сказати, що в Прусії був ще перед нещасливою битвою могутній таємний союз, хоча ніхто не міг його назвати, ніхто не визнавався його членом з чіткою впевненістю; до нього належав я.

Примітки

¹ Тексти друкуються вперше українською мовою. Вони люб'язно надані редакції «Докси» перекладачем д. філос. н., проф. М. Кашубою (прим. ред.).

² Шютц, тодішній професор у Галле (прим. перекл.).

³ Авг. Лафонтен, сентиментальний багатописець (прим. перекл.).

⁴ Марієнбург, Шенкендорф: Айхендорф скромно замовчує свої власні великі заслуги при порятунку будівель (прим. перекл.).

⁵ Кантове поняття «трансцендентальний» – те, що випереджає досвід, його зумовлює, вид пізнання предметів, вживається тут Айхендорфом для приниження раціоналістів та енциклопедистів (прим. перекл.).